

שלושת כרכי 'קהילות תאפילאלת' / ס'למאסא

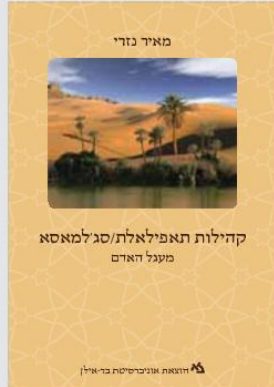
ד"ר מאיר נזרי,

הוצאת אוניברסיטת בר אילן

תיקון פסח, פרקי אבות והפטרה המקיפה לתשעה באב.

הכרך השלישי הוא 'אוצר המנהגים והמסורות' לקהילות אלו, ובו ארבעה חלקים: 1. פרקי מבוא. 2. רישום כל המנהגים הקשורים למעגל האדם, מעגל השנה ומעגל החברה, כמו: מנהגי הגט הירושה ועוד. 3. ציון המנהגים הייחודיים לקהילות אלו בליווי מקורות. 4. פרק המשווה מנהגים אלו לשאר הקהילות. הספר סוקר גם את מקורות ההשפעה על מנהגי האזור: מנהגי התושבים בעיר פאס, מנהגי ארץ ישראל, מנהגי קבלה נוסח האריז"ל, פסקי הרמ"א הנחשב פוסק מס' 2 במרוקו לאחר השו"ע ותקנות מקומיות. להלן דוגמאות למנהגים ייחודיים של הקהילה הקדומה מן הפרק העוסק בחתונה וכלולות: עריכת סעודת הכלולות לפני החופה בבית הכלה, ולא בבית החתן; עריכת החופה בבית החתן לאחר הסעודה ולא לפני; סדר החופה הפותח בקריאת הכתובה ורק אחריו ברכת האירוסין ושבע ברכות; כוס האירוסין ולא של שבע ברכות; קיומן של שבעת ימי המשתה אבל בלי שבע ברכות ובלי ברכה על כוס ברכת המזון, ועוד. דוגמה נוספת ללא תקדים היא מנהג הייבום הנמשך רק ימים אחדים עד שבוע, מנהג שאינו ידוע בשום קהילה, ועוד כהנה מנהגים כמו מנהג ההפסקה השבועית המתחילה ממוצאי שבת ועד כניסת השבת שישה ימים ושישה לילות רצופים, ושהשתתפו בה כ-2% מן הקהילות לפחות פעם אחת בחייהם.

בפתח דבר של כרך ג' מתאר המחבר את המניעים הציוניים של עליית הקהילות על רקע תמיחתו של המלך מוחמד החמישי התמוה מדוע עוזבים היהודים את ארצם במונייהם שהיטיב עמם ואף הפלם לטובה ולא הבין שהמניע אינו העויבה של מרוקו אלא הערבה והכיסופין לארץ ישראל. דוגמה מובהקת ולקע הציוני של העלייה היא פנייתו של המחבר לאביו שהיה רב קהילה בשאלה, האם יש בידו כתבי יד של הקהילות הלאומיות שהיו נאמרות בתשעה באב, והלה השיבו כי גזון לפני העלייה ואף תמה על שאלת הבן הכיצד אנו עולים לארץ ישראל ונעלה עמנו את קנינת החורבן מעין תרתי דסתרי. שלושת הכרכים נחתמים ברשימת מקורות, כתבי יד, מסרנים ומפתחות.

עשרים שנות עבודה השקיע ד"ר מאיר נזרי, בכתיבת מחקר תיעודי על אזור אחד בדרום מזרח מרוקו 'סג'למאסא', יסודו בקהילה יהודית אחת מלפני למעלה מ-1,200 שנה. זהו אזור השוכן בלב הסהרה הגדולה, שנתפתח בהמשך ל-15 קהילות בהנהגת חכמי אביחצירא, החל מר' יעקב (1800) ועד עליית הקהילות לארץ בסוף המאה ה-20. ככלל קהילות אלה מונה המחבר את קהילת בצאר באלג'יריה, בהנהגתו של ר' שלום אביחצירא, שנוסדה ב-1905. כל הקהילות יחד מנו כ-15,000 נפש בשנת 1964.

כתיבת המחקר התיעודי, המשתרע על פני שלושה כרכים, נמשכה כאמור כ-20 שנה. הכרכים ראו אור בשנים תשע"ג-תשע"ח בהוצאת אוניברסיטת בר אילן: כרך א מעגל האדם (תשע"ג), כרך ב - מעגל השנה (תשע"ו) וכרך ג - החומרים והנתונים שנענים על מקורות בעל פה של כ-50 מסרנים, ועל מקורות ככתב של חכמי המקום, עשרות מיסמכים ואוספים של כתבי יד ממכונים בירושלים: בית הספרים הלאומי, מכון בן צבי, הארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי ומוזיאון ישראל.

הכרך הראשון עוסק במעגל האדם והמשפחה, כולל עשרה פרקים מקיפים: חופה וכלולות; שטרי נדוניה וכתובה ייחודיים; מנהג הייבום הייחודי; ברכת מילה; חופת נעורים; אירועי בר מצווה לצעירות בגיל 10-9 ולתלפילין בגיל 13; הכנסת ספר תורה, הדרת זקנים, ההפסקה השבועית ואירועי הפטירה. הפרקים משלבים בתוכם פרקי הווי, כ-50 פיוטים מוהדרים על אירועי מחזור החיים ודרושים ובכללם 5 דרושים מוהדרים לבר מצווה בליווי מבואות. הספר פותח במבוא ובו ציונים היסטוריים על ייסוד הקהילה מן המאה ה-9 ופרטים על הקהילות של המאה ה-20, שמותיהן, שמות מנהיגיהן והכתיבה ורשימה של 50 ספרים שכתבו חכמי המקום ובראשם חכמי אביחצירא.

הכרך השני עוסק במעגל השנה, שבתות ומועדים: חודש אילול וימי הסליחות, ראש השנה ויום כיפור, סוכות ושמחת תורה, חנוכה וט"ו בשבט, פורים, פסח, שבועות וימי בין המצרים. מועדי השנה מלווים גם הם בפרקי הווי, פיוטים ודרושים לכל עת. בכרך זה מוהדרים גם טקסטים הנאמרים במסגרת בית הכנסת בנוסח ערבי ותרגום עברי והמלווים במבואות: הגדה של פסח,